

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՎԶԱՆԵՒՍ ՇԱՀՆԱԶԱՐ

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ

ՊՈԼԻՏ, ՂԱԼԱԹԻԱ, ԷՍԿԻ ՊԱՆԹ ՕՍՄԱՆԻ

Թարգմանութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ գրութիւն
կոտ չի դարձուիր

Bureaux du Journal HAÏRÉNIK

GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.

CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐԱՅ

ՀԱՅԵՍՏԱՆԻ ՕՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԲԱԶՄԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պոստի համար	300	ժիւ	75	դր.	Մէժիւ
Գաւառներու	150	»	40	»	»
»	300	»	100	»	»
»	150	»	50	»	»
»	75	»	25	»	»
Օտարներէն	300	»	25	»	Քրանք
Թուական	300	»	10	»	Բուսնի

Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան վրայ
[Դրամ] Թիֆլիսէն փոստայի փող կ'ընդունուի, 115 դր.
փոստայի փողը 100 դրուշի տեղի

غلطه اسكى باق عانیده
حیره نیک غزه ته سی اداره سته

ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՈՒՄՆԵՐ

Երոզական թերթերը կը պատմեն հետեւեալ դէպքը.

Իռլանտացի կին մը, Գլիսի, կը տառապէր չլային հիւանդութենէ մը որ, վրայ հասած կոկորդի յտախ մը պատճառաւ, աւելի եւս սաստկացեր էր ։ Իր էրիկը երեւակայեց թէ կնկանը փորը սատանան մտեր է, և սկսաւ սատանան դուրս հանելու միջոց մը մնտուել ։ Ազգականներուն զնայ խօսեցաւ այս բանին վրայ ։ Եւ անոնց խորհրդով տեսակ տեսակ խտեր քաղցեց լեռնէն ու բերաւ կնկանը, որ չլինալով ընդդիմանալ անոր բռնադատութեանը ստիպուեցաւ կլլել այդ խտերը ։ Երիկը դարձանը ընեւէն յետոյ, զնայ 10 հոգի չափ այլ և այլ ազգականներ առաւ բերաւ կնկանը քով եւ, ամենուն ներկայութեանը, յանուն Աստուծոյ պահանջեց անկէ որ իրեն կնիկը չլրբալ բարձրածայն յայտարարէ ։

Կնիկը չուզեց ինքզինքը ուրաշալ ։ Որպէս զի ստիպուի այս յայտարարութիւնը ընել, 10 ազգականները վը բռնեն զինքը, յիւր կը բարձրացնեն մարմինը, կրակարանի մը վրայ կը բռնեն, ուր կարեւոր կերպով կ'այրի կը խանձոտի ։

Հետեւեալ օրը, իրիկուան, սատանան հանելու այս արարողութիւնը նորէն կը սկսին ։ Այս անգամ, էրիկը եւ իր 10 համախոհները կնկանը կը ներկայացնեն վրան անուշեղէն քրտած երեք կտոր հաց զոր ուտելու կը հրաւիրեն ։ Կնիկը անկարող ըլլալով բերանը բանալու, կը մերժէ ։ Այն ատեն, բոլոր մէկէն վրան կը ցատեն, զետիւնը կը նետեն զինքը, զգետները կը հանեն, կը մերկացնեն ։

Սատանան դեռ փորէն չէր ելած ։ Էրիկը կ'երթայ բէթու կը բերէ, վրան կը թափէ և կրակ կուտայ ։ Կնիկը կը սկսի այրիլ միկիւ ։ Բոլորտիքը կայնած կը նայէին սասը Էրիկ մարդ և երկու կինն Այս հանդիսատեսները չեն յուշուիր, օղտութեան չեն ուղեր հանիլ ։ Էրիկը, այդ միջոցին, կը յայտարարէր որ այրուողը իր կնիկը չէր, այլ կախարդ մը, որ շատ չանցած ծրլանկը կնկանը մարմինէն մրկած ոտիւնները միայն մնացին, էրիկը զրաւ զանոնք ստանի մը մէջ ։ Մէկ ծայրէն ինքը միւսէն ալ իր մէկ աղդականը բռնելով, տարին նետեցին հորի մը մէջ որ իր տանը մօտերը կը գտնուէր ։ Այսպէս վերջացաւ սատանան արտաքսելու այս դրոշմովութիւնը ։

Դատական իշխանութիւնը արդէն ընտելութիւն մը բացեր է այս զարհուրելի ոճրագործութեան վրայ ։ Էրիկը ինչպէս նաեւ անոր 10-12 մեղաւորացի աղղականները պիտի դատապարտուին աւելի կամ նոսր ծանր պատիժներու ։ Ասկիւ տարաւորութիւն չէ ։ Դատարար չեղող մը,

դուն, ևս, զոր օրինակ, պիտի կըրնա՞նք մեղադրել այդ 12 հոգին, որոնցմէ մին այրուած կնկան էրիկն է, միւսը՝ հայրը, երրորդը՝ մայրը, չորրորդը՝ քոյրը կամ հօր ու մօր եղբոր որդիներ, ամէն ալ վերջապէս զոհին էն մօտիկ ազգականները ։ Կը զգանք որ մեղմէ եւ ոչ մին իսկ քաշուածիւն պիտի ունենայ անոնց ի նպաստ պաշտպանողական խօսք մը բերու ։ Մեղ ամենուս դժար կուգայ ընդունիլ որ էրիկ մը իր կնկան փորէն սատանայ հանելու համար լանի այրելու իրաւունքը ունենայ ։ Եւ ինքը՝ էրիկը՝ ու աղցականները ինչպէս եկեր հասեր են այն կարծիքին թէ այդ հիւանդը դեռ ունի փորը եւ թէ դեռ ըստած բանը անկէ կրնան արտաքսել ։ Ո՞վ հասցուց այդ մարդկային էակները այս կարծիքին, այս համալուծին որուն սուած հետեւանքները մեղմէ եւ ոչ մին կրնայ հաշակել իրեւաւոր դար օրինաւոր, անքննադատելի ։

Այդ անձերը բոլորն ալ զուգահեռակ հողագործներ են ։ Երբոր աշխարհ եկան, հետեւին բերին խեղճ մը որ չմշակուած մարդու խեղճ մըն էր ։ Այդ վիճակին մէջ մնալով, երբեք այդ անհալ խեղճը չպիտի դիմար Ինչ է դեռ, ինչ է դեռ հարկութիւնը ։ Չգիտնալով այս բաները, չպիտի ալ երեւակայէր թէ իր հիւանդ կնիկը դեռ ունի իր փորը եւ, հետեւաբար, չպիտի այրէր միկիւ խեղճ կնիկը ։ Տղիտութիւնը, այս պարագային մէջ, պիտի ծառայէր ըլլար սքանչելի կերպով մարդկութեան ։ Այսօր չպիտի սղբայինք այդ զոհին և ոչ ալ այն 10-12 անձերուն վրայ որոնք պիտի գրկուէր լոյս աշխարհը վայելէ՛ իրենց դրօշմած այս ոճիրին պատճառաւ ։

Անոնք որ ուղեւոր լուսաւորել այդ տղեւտ գիւղացիները խօսեցան իրենց դեռի գոյութեան վրայ, բացարձեցին թէ դեռ ներկայացուցին է չարին եւ այն, ըրա՞ծ եղան միկիւ օգտակար ծառայութիւն մը ։ Յիշատակուած դէպքը կ'ապացուցանէ հակառակը ։ Իրաւունք չունի միկիւնութեանը երբ կ'ըսեն թէ մարդ սաշխարհ կուգայ հրեշտակ, բայց կ'ըլլայ ոճրագործ իր ստացած գաղտնիքներուն առաջնորդութեան տակ ։ Պատմուած ներկոյ պարագային մէջ մեղաւոր նկատուելու էին անոնք որ աւանդական կրթութիւն տալու պարտուակաւ կ'ըլլեն կը զնեն կարգ մը նախապաշարութիւն պարզապիսեան մտքին մէջ եւ կ'արեն կը ջնջեն այն հանգարտ հաւատարկութիւնը որ բնութեան ձեւաբով հոն հաստատուած էր ։

Այսինքն միկիւնով դեռ հանելը երեւակայական դրոշմ մըն է, բոլորովին սուս և գիտութեան հակառակ դրոշմ մը, որուն ազգահով ենթ թէ մեր ընթերցողներէն և ոչ մին կը հաւատայ ։ Հոն, Իռլանտայի մէջ տալիկա ցնորք մըն է դեռ ։ Բայց արդե՞հօր մենք ալ, որ հոս իռլանտացի զիւղացիէն աւելի լուսաւորեալ կ'ու-

ղենք երեւնալ, ինչքան ուրիշ ցնորքներու կը հաւատանք որպէս թէ ըլլային անհեղինակ ճշմարտութիւններ ։ Ո՞րքան դեռ նախապաշարութիւններ, աւելորդապաշտութիւններ ունինք, որոնց պարագայութիւնը չենք զգար, և որոնց աղղեցութեան տակ կ'ընենք թերեւս մէկ մէկու այնքան աղէտալի զրկանքներ ու վնասներ, որքան եղաւ իռլանտացի խեղճ կնկան այս վախճանը ։

Յ. Ե.

ԻԶՄԻՐ ԵՒ ՏՐԱՊԵԶՈՆ

Տրապիզոնի կը գրեն մեզ.
Իզմիրի խնդիրն պէս հոս ալ խնդիր մը կար, բայց մենք չատ լաւ կերպով լուծեցինք ։

Ներկա անգամ գաւառական ժողովը չկրցաւ նիստ գումարել որովհետեւ օրինական մեծամասնութիւնը որ 22 էր չէր գոյանար ։ Ոմանք ուղեցին նախ դատարան ներքին կանոնադրին հետեւելով միմիայն ընտրուած անդամներուն թիւին համամասնութեամբ մեծամասնութիւն փնտռել ։ Ուրիշները հակառակեցան այս դրութեան ։ Եւ երբ չորս անգամներու նոր հրաժարութիւն տեղի կ'ունենան, որով պաշտօնի վրայ յանուող անգամներուն իրական թիւը՝ 20 ի իշաւ, թիւ մը որ օրինական մեծամասնութիւնէն երկուք պակաս է ։ Այս վիճակին դարման տանելու համար Գաւ. հրահանգը 17 րդ յօդուածին հետեւողութեամբ հրաւեր եղաւ նորընտիր անդամներուն որպէս զի նախին մասնակցին ։ Անոնց ներկայութեան չորսէ ժողովականներուն թիւը 24ի բարձրացաւ, միայն թէ նորընտիրները մասնակցելով հանդերձ վիճաբանութեան՝ որոշող ձայն չունեցան իրենց ընտրութեան վրայ բացեալ վիճաբանութեան մէջ ։ Ահա ապաքէս, առանց գաւառական ժողովը լուծելու, լուծեցինք մենք խնդիրը ։

ՍՈՒՐԲ ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

2

Քաղկեդոնի ժողովին գումարումէն ետքը քառասուն տարի անցեր էր եւ այս ժողովին տաւը եկած չլուծութիւնները դեռ կը խռովէին նոյն իսկ մեր ժողովուրդը, երբ Բարկէն Կաթողիկոս 491ին ժողով մը գումարեց Վաղարշապատի մէջ դարձելու մը տանելու համար ասոր ։

Այս ժողովին մէջ նախ նշուցիլին Նեստորականները, յետոյ Նետաքէսը, ինչպէս նաեւ բացարձակապէս մերժեցին Քաղկեդոնի ժողովը ։ Պէտք է կրկնենք դարձեալ որ մենք Քաղկեդոնի ժողովը մերժելով կրքեք միայնութեան չենք կրնար համարելու, ինչպէս ոմանք միւսէն հիւսն կը կարծեն ։ Լամբրոնային կը գրէ թէ չալերը թէ եւ մի բնութիւն ի Բերստու կ'ըսեն, բայց ասով չեն ուզեր ուրանալ Բերստուի աստուածային եւ մարդկային երկու բնութիւնները, այլ երկու բնութիւններուն անբաժանելի միաւորութիւնը կ'ուզեն հաստատել ։

580 ին վրացիներուն Կաթողիկոսը մենկելով նոր ընտրութիւն կատարելու համար խնդիր ծաղկեցաւ իրենց մէջ եւ չկրնալով մէկը ընտրել մեր Մովսէս կաթողիկոսին դիմեցին որ իրենց համար կաթողիկոս մը ընտրէ եւ ձեռնադրէ ։ (արդէն վրացիներու կաթողիկոսը միշտ մենք կը ձեռնադրէինք) թէ եւ իրենք կ'ըսէին ։ Մովսէս վրացի Կիւրիոնը ձեռնադրեց կաթողիկոս եւ զրկեց ։ Այս Կիւրիոնը որ Քաղկեդոնի ժողովը կ'ընդունէր, երբ Վրաստան հասաւ, անոնց ալ ընդունել տուաւ, մինչդեռ մինչեւ այն ատեն վրացիներն ալ միայն պէս կը

մերժէին Քաղկեդոնի ժողովը ։ Վրացի և արևմտադոններն մին իմացուց մեր հայրապետին, կամ աւելի ճիշդ ըսելու համար՝ Վրթանէս տեղապահին, որ Կիւրիոն Քաղկեդոնի ժողովը ընդունած է. այս որ իմացաւ Վրթանէս թուղթ մը գրեց Կիւրիոնի յորդորելու համար որ ետ կենայ Քաղկեդոնականներէն, բայց Կիւրիոն մտիկ չըրաւ ։ Այդ միջոցին Մովսէս Կաթողիկոս վախճանելով թողուց նստաւ Արքահամ եպիսկոպոս որ կրկին թուղթ գրեց Կիւրիոնի, Քաղկեդոնականներէն զգուշացնելու համար զինքը ։ Կիւրիոն ջանաց ինքզինքը արդարացնել եւ ցոյց տալ թէ Քաղկեդոնի ժողովին դաւաճանքը համաձայն է միւս երեք Տիեզերական ժողովներուն դաւանանքին ։ Արքահամ չընդունեց այս բացատրութիւնը, Կիւրիոն սնդեց, Քաղկեդոնի ժողովին պատմութիւնը ընելով երկարօրէն ։ Վերջապէս Արքահամ Կաթողիկոս Գուրիոնի մէջ եպիսկոպոսներ հաւաքելով ժողով մը ըրաւ եւ հոն Կիւրիոնի դրածները կրկնապէս տալէ ետքը՝ հերքեց զանոնք եւ նշուցեց Կիւրիոնը ուր որքան անոնք որ Քաղկեդոնի ժողովը կ'ընդունին, մասնաւոր նշուցելով մին ալ արգիլեց վրացիներուն հետ հաղորդակցութիւնը թէ՛ ինստիտուցիան եւ թէ՛ անուորի համար ։ Ասով բաժնուեցան Հայերը Վրացիներէն ։ Կիւրիոն այս նշուցները լսելով շատ սիրաբ ցաւեցաւ եւ անմիջապէս Մորիկ կայսեր գրեց Արքահամ Կաթողիկոսին ըրածը ։ Մորիկ հրաժարեց որ Պոլսոյ մէջ ժողով մը գումարուի յոյն եւ հայ եպիսկոպոսներէ բաղկացած ։ Ժողովը եղաւ բայց որ եւ է արդիւնքի մը չյանցեցաւ եւ կարելի չեղաւ իրարու միտք հասկնալ ։

Ներ Կաթողիկոսին իշխանութեան ժամանակ, 628ին, կրկին խնդիր ծագեցաւ Քաղկեդոնի ժողովին մասին, եւ Հերակլ կայսրը, որ Թէոփոպոլիս կը գրտնաւէր նոյն միջոցին, հրաւիրեց Կաթողիկոսը որ հոն գայ եւ ժողով մը գումարելով խնդիրը լուսաբանեն ։ Ներ Կաթողիկոս հաւանեցաւ եւ եպիսկոպոսներու ու վարդապետներու ընկերակցութեամբ զընաց հոն ։

Ինչո՞ւ հաւատքի մասին չէք միաբանի մեղի հետ, հարցուց Հերակլ ։

Եթէ կ'ուզես յատ զիրաւ կը համաձայնիք, ըսաւ Ներ, միայն թէ կը խնդրենք որ ձեր մէջէն վերցնէք ամէն Նեստորական կարծիքները, ինչպէս նաեւ մերժէք Քաղկեդոնի ժողովը որ այդ ազանդը հաստատեց ։

Այն ատեն Հերակլ հրաման ըրաւ յոյն եպիսկոպոսներուն որ իրենց հաստաքի համաձայնութիւնը զրեն ։ Հրամանը կատարուեցաւ եւ այդ գրուածին մէջ Յոյները նշուցիլին ամէն հերետիկոսները, ինչպէս նաեւ Նեստորը, եւ Քաղկեդոնի ժողովին հանգանակը մէջտեղ դնելով ցոյց տուին որ ամէն կերպով հակառակ է Նեստորի ։ Յիմեցին նաեւ հայերը որ իրենց ուղղափառ դաւանութեան հակառակ բան մը չի կար այդ գրութեան մէջ, եւ Ներ, գոյեց թիւ մը ճնշման տակ, համամիտ երեւցաւ ընդունելու Քաղկեդոնի ժողովը ։ Եւ այսպէս եկեղեցականներուն մեծ մասը յետոյ հակառակեցաւ ասոր եւ խնդիրը դարձեալ առկալ մնաց ։ Այսու հանդերձ Թէոփոպոլսոյ ժողովին ետքը շատ հոյսեր, մասնաւորապէս անոնք որ յունական բաժնին մէջ կը բնակէին, բոլորովին ընդունեցին յոյն եկեղեցիին ծէսերը ։ Ական ջուր խառնել բաժնին մէջ, խմորուն նուիրական հաց գործածել, Մննդի տօնը զեկեմեմբեր 25ին կատարել եւ Սուրբ Աստուածը տանց «Մաշեցար» ի երկր ։

Դարձեալ ժողով 648ին, Գուրիոնի մէջ, Ներսէս Կաթողիկոսի հրամանով, ուր Դաւիթ փիլիսոփայ յունաց կայսեր մէջ թուղթը կարգաց որով հայերը կը

յորդորէր միաբանութեամբ ապրիլ յոյներուն հետ եւ Քաղկեդոնի ժողովը ընդունիլ ։ Հայերը պատասխանեցին. «Մենք նոր դաւանութիւն չենք ընդունիլ. ինչ որ ընդունած ենք Դրիգոր Լուսաւորիչէն, երեք Սուրբ ժողովներէն եւ մեր սուրբ հայրերէն՝ զայն միայն հաստատուն կը պահենք ։» Բայց որովհետեւ Կոստանդի թուղթը քիչ մը զօրաւոր էր, խոնարհութեամբ պատասխան գրեցին, խնդրելով որ զիրենք հանգիստ ձգէ իրենց հաւատքին մէջ ։

Ներք տարի ետքը ուրիշ ժողովի մը մէջ, ի Մանագլիւտ, հայերը Քաղկեդոնի ժողովը եւ Լեւոնեան տոմարը նշուցիլին, ինչպէս նաեւ Թէոփոպոլսոյ ժողովը որուն մէջ, ինչպէս տեսանք, Ներ Կաթողիկոս համամիտ գտնուած էր Քաղկեդոնականներուն ։ Այս ժողովին մէջ աւելի զատուելու համար յոյներէն զանազան կանոններ հաստատեցին, ինչպէս.

Առաջին՝ հրաման տուին Մեծ Պահքի միջոցին չաքաթի եւ կրկնի օրերը ձուլելու հակիթ ուտելու, որպէս զի միւս օրերը չուտեն, ինչպէս յոյները կ'ուտեն ։ Ներկորդ՝ երեքը նուիրական հացը խմորուն չընել ։

Ներկորդ՝ Բաժակին մէջ բնաւ ջուր չը խառնել ։

Չորրորդ՝ Մննդի տօնը Յայնսութեան չը չաքաթել ։

Հինգերորդ՝ Աւաղ Հինգշաբթի օրը հնարգուրել ։

Յունական կաթողիկոս զանազան խնդիրներու համար եկեղեցական մեծ ժողով մը գումարեց Դուրիսի մէջ 719ին ուր ուրիշ շատ մը կանոններէ զատ հաստատուեցան նաեւ կրկին կանոններ Ս. Պատարագին հացը անխմոր եւ զինքն աւանակ ընծայելու, նաեւ Սուրբ Աստուածը երգուած ատեն երեք անգամ «Խաչեցարք կրկնելու մասին ։

Ներ 858ին Կ. Պոլսոյ պատրիարքական Կաթողիկոս Եղիս. Փոսիոս Բրթոնարքազարիս, սկսաւ կրկին յարուցանել հանգիստ մէջ Քաղկեդոնի ժողովին խնդիրը ։ Նոյն ժամանակին մեր Կաթողիկոսը՝ Չաքարիա՝ գրեց իրեն թէ հայերը Քաղկեդոնի ժողովը կը մերժեն, որովհետեւ այնպէս լսած են որ այդ ժողովը հակառակ է միւս երեք Տիեզերական ժողովներուն ։ Փոսիոս երկայն պատասխան մը գրեց որ սաղակ կը սկսի ։ «Յաւելժարեցիք արաքաց յոյնապատիւ Երեւանաւոր եւ բոցափայտել ամենայն դաւանադրութեամբ յուրովից բաղձալից մեր՝ Տէր Չաքարիա» Այս նաւանկին մէջ Փոսիոս Քաղկեդոնի ժողովին վրայ ամբողջ պատմութիւնը կ'ընէ ։ Չաքարիա այս նամակը անելով՝ որովհետեւ Ներսէս Կաթողիկոսի մէջ ժողով գումարել եւ քննել Քաղկեդոնի ժողովը ։ Այս դուսմարման մէջ Հայ Եկեղեցիին դաւանութիւնը պարզելի ետքը, ժողովարանինը Քաղկեդոնի ժողովին նկատմամբ աւանդուցին հետեւեալը. «Եթէ մէկը Քաղկեդոնի ժողովը հակառակ կը նկատուաւ, ասոր պարտաւորութեան ու եւ Ներ Ս. ժողովներուն ասանքութեան եւ չի նորոգի զայն, նորովալ ըլլայ ինք. իսկ եթէ մէկը Քաղկեդոնի ժողովը համաձայն կը նկատուաւ աւանդական վարդապետութեան ու երեք Ս. ժողովներուն եւ կը նշուի զայն, ինք նշուիալ ըլլայ ։»

Այս վճռով, ինչպէս կը տեսնէք, քալ մը առաջ զացած չեղանք խնդրին մէջ ։ Գաղիկ 926ին ատենները ուղեց յոյներուն եւ հայերուն մէջ եղած բաւական մը վերջնալ եւ այս մասին Կ. Պոլսոյ Պատրիարքին գրեց եւ իր փախաբը յայտնեց, բայց արդիւնք մը չունեցաւ ։ Պատրիարքը պատասխան անգամ չը գրեց ։ Յոյները տեսնելով որ հակառակ իրենց ջանքերուն եւ բացարձակութիւններուն՝ հայերը միշտ կապակծոտ աչքով կը

նայելին Գաղկեդոնի ժողովին վրայ, ալ յուսմանաւոր իրենց անդամներէն Այսու հանգրժանաւոր թուականներու մէջ կրկին ու կրկին յաջողեալ, կրկին ու կրկին ժողովներու եւ նշանակեալ տեղի տուած է այս Գաղկեդոնի ժողովը եւ երեք կարելի չէ եղած վերջնական եզրակացութեան մը կամ համաձայնութեան մը յանգիլ: Միաբանելու նպատակով գումարուած ամէն մէկ ժողով բաժանուած մը ամբաստանելու ծառայած է միայն, թէեւ հայ եւ յոյն եկեղեցիներուն մէջ խորամանկ անձն չէ ինչպէս ընթերցողները կրցին տեսնել: Անոնք որ այս տեսակ խնդիրները քիչ շատ մօտէն կ'ուսումնասիրեն եւ անոնց կանխակալ կարծիքներու, ցաւելով կը տեսնեն որ շատ անգամ միմիայն պարզ թելաբերութիւններ արտաքին բերած են կրօնական այս կարգի բաժանումները:

ԵՐԴՈՒՄԵՆԻ ՕՏԵԱՆ

«ԱՌՆԱԿԱՆ ՀՈԳԻ»

Կին մը Գիւլիստի մէջ շարքուցած էր: «Ինչո՞ւ համար էրիկմարդիկ իրենք զիրենք կ'իյնան գերադասել կը համարին, այն աստիճան որ կանանց համար ամենէն մեծ դժուարեանն է ըսել: «Էրիկմարդու հոգի ունի»»

Պատասխանները որ եկած են այս հարցման, թէ՛ կ'իյնան եւ թէ՛ էրիկմարդերէ, շատ շահեկան են:

Տեսնենք նախ կ'իյնանք: Իրենցմէ շատերը իրական հասկցած են թէ՛ «առնական հոգի» ըսելը գեղարուեստ միջոցն է, հասկանալով միտքէն արտաքին միտք մը: Հետեւեալ նամակը շատ ճշգրտութեամբ կը բացատրէ այդ տարբերութիւնը:

«Ինչո՞ւ համար էրիկմարդիկ ատով գերազանցութիւն մը չեն վերադիր ինքնիրենց, այլ մասնաւորութիւն մը: Իրենք անական են, եւ մենք կ'իյնանք»

Իրենց փոխարինական կազմաւորող զիրենք յարմար կ'ընծայէ ուժի փորձերու: Իրենք ուժով են հոն ուր կ'իյնան շնորհալի են: Հոգիներն այնպէս չէ՞ ինքնամարդուն հոգին եղած է ամբողջական հայեացքներու համար, արտայայտելու համար ընդհանուր մեծ զգացումները ուրեք սահմանուած են ամբողջին հոգին բարձրացնելու իրենցմէն աստիճանը: Խանդավառութեամբ կ'աղցեն ամբողջին վրայ: Մենք, կ'իյնանք, համոզողութեամբ կ'աղցենք անհատին վրայ: Մենք ստեղծուած ենք մանրամասնութեանց համար, որոնց ներդասակ ամբողջութիւնը կը լըրացնէ եւ կը գերակայանայ էրիկմարդուն գործը:

«Վիդգոր Հիւսիս շատ լաւ ըսած է ասիկա ոգորմութեան հրաշալի ոտանաւորին մէջ»

Տոեք, որպէս զի Աստուած որ ընտանիքները կ'օժտէ:

Ուժ տայ ձեր մանչերուն եւ զնոնք ձեր ազգայնացի:

«Էրիկմարդիկ, խելացիները եւ ոչ թէ ծանաղազմալ տիմարները, իրենք զիրենք կ'իյնան գերազանց չեն համարիր, բայց կը զարմանան եւ զարմանքն իր կ'այտնեն (Առնական հոգի մըն է) ըսելով՝ երբոր կ'իյնայ մը քով շարունակական ցայտաբոլ կը տեսնեն արտայայտութիւնն այնպէս զգացումներու որոնք իրենց յատուկ են»:

Ո՞վ պիտի հաւատար: Կ'իյնան որ կը խոստովանին էրիկմարդուն հանձարը:

«Կ'իյնան հանձարը գոյութիւն ունի, բայց պէտք է խոստովանի որ անոր թոյլը երբեք անքան լարձր չէ գացած որքան էրիկմարդուն հանձարին թոյլը»:

Այս խոստովանութիւնը ծանր եկած ըլլալու է գործին: Ուստի քիչ մը ետքը կ'ըսէ:

«Զգացումներու, տաղանդներու սահմանին մէջ է որ հոգիի խօսք ընկելու է: Կ'իյնայ հոգին կը հաւատարի էրիկմարդուն հոգիին եւ նոյն իսկ կը գերազանցէ զայն՝ առաքինութեան, արութեան, յարատեւութեան, վեհանձնութեան եւ ազնուութեան մասին»:

Ուրիշ կ'իյնայ մըն ալ կը խոստովանի թէ գրական ու երաժշտական մեծ յղացումները էրիկմարդուն յատուկ են: «Մեծ գիւտերը որ այսօր կը վայելենք, բոլոր այն վեհալ եւ երկարատեւ համբերութեամբ ստեղծուած գործերը՝ գրականութեան եւ երաժշտութեան մէջ՝ էրիկմարդերու ուղեղներէն չեն եկած: Անշուշտ, հանձարի տէր կ'իյնան ալ կը գտնուին, եւ կարելի է շատ մը անուանել ինչիւ ի հաստատութիւնն ասոր, բայց աւելի հազուադէպ են»:

Անշուշտ, հանձարի տէր կ'իյնան աւելի հազուադէպ են, բայց չմտնանք որ կ'իյնան, միշտ իրենց յատկացուած աստիճան կացութեան պատճառաւ՝ անկարող եղած են մտաւորական գործերու զործածելու իրենց իմացականութիւնը եւ ընդհանուր գաղափարները:

Ահաւասիկ նամակ մը որ պիտի յաւանքէ բոլոր կ'իյնան: ան ո՞րչափ գովեստ էրիկմարդուն:

«Էրիկմարդուն եւ կ'իյնայ մտաւորական ու բարոյական (սեփական) նոյն տարբերութիւնը կը տեսնուի որ կայ իրենց փոխարինական (եղանակ) միջոց: Եւ այնպէս կը կարծեմ որ անոնց հոգիները խորաւ բաղդատելը կ'իյնայ համար այնպիսի ծայրագոյն գովեստ մըն է որ անհնարաւոր նման կը թուի եւ սա բաղդատութեան կը նմանի: «Ընդհանուր մը որ արժիւի մը թեւերը ունի»:

«Զի էրիկմարդը մեծ է, մեծ կը տեսնէ, բարձրէն կը դասէ, — այնքան բարձրէն որ անհունապէս փոքրին ըմբռնումը կը կորսնցնէ, կ'անդամաւոր այն պղծակ փոփոխութիւններն ու խանդավառութիւնները որոնք կը վխտան մեր (կ'իյնան) կեանքին մէջ, կը թրթրացնեն մեր ջղերը, կը փորձեն մեր կամքը որ մեր հասակին չափուած կ'իյնան: համար միայն զնուած է»:

«Իր հանձարեղ ըմբռնման ծաւալը այնպէս կը համեմատի մերինն ինչպէս իր մարմնական համեմատութիւնը մերինն: Անոր ձեռքը կ'ընայ փոքր, մերին խալիկը միայն կ'ընայ: Երբոր ան բոլորներ կը վերցնէ, մենք թեթեւ բռնութեամբ տակ կը արշնջենք»:

«... Աւելի հեռուն կ'երթամ: Էրիկմարդուն քով, ամէն ոճրի, ամէն վատութեան, ամէն անկման մէջ, ինչ ալ ըլլայ, պատճառը, կամ գոնէ հեռուոր պատճառը, կ'իյնայ է: Էրիկմարդ մը կը գողնայ, կը սպաննէ, կը մատնէ: Ինչո՞ւ համար: Կ'իյնայ համար: Մենք ենք որ զանոնք կ'ընենք այնպէս ինչպէս են»:

Էրիկմարդերուն գանք:

Անոնցմէ մին կ'ըսէ:

«Կեանքին տաղանդալի վայրկեաններուն մէջ վճռականութիւնը, եւ մահանալը այդ վճռականութիւնը ի գործ դնելու եղանակը «անական հոգի» ըսուած բանը կը կազմէ»:

«Սրտի տէր կ'իյնան էրիկմարդոց չափ կամը ունին որոյում մը յղանալու համար, բայց ընդհանրապէս կը տկարանան գործադրութեան մէջ իրենց զգայնորութեան պատճառաւ»:

«Եթէ կան կ'իյնան, որ ամբողջական կորով ցոյց կուտան, այսինքն մինչեւ ծայրը, արժանի են «անական հոգի» խօսքին»:

«Բայց, հաւատացէ՛ք, նախամեծար է ըսել»:

«Էրիկմարդու հոգի»:

«Կ'իյնան» սիրտ»:

Ուրիշ մը կը գրէ:

«Էրիկմարդը եւ կ'իյնան երկուքն ալ արժանիքներ ունին, յաճախ իրարմէ տարբեր, այլ առաջին իրական, անհերքելի, եւ այս ինչ կ'իյնան որ այն ինչ կամ այս ինչ մասին մէջ էրիկմարդէն ստորին է, անհո՞նապէս կը գերազանցէ զայն ուրիշ մասի մը մէջ»:

«Ուրիշ խօսքով, կ'իյնան ամբողջովին գործունէութիւնը ու զգայնութեամբ շինուած ընդհանրութիւնը մը ունի: Իսկապէս ջղային է ան, եւ իր բոլոր գործարարները ինչպէս եւ բոլոր կարողութիւնները կը միտնան ալ աւելի աւելցնելու համար այդ ծայրագոյն բայց ոչ հիւանդութեան զգայնութիւնը»:

«Իր կազմուածքը բոլորովին յարմար է այն գերին զոր կ'իյնան կոչուած է կատարելու ընտանիքին եւ ընկերութեան մէջ»:

«Ատկից յառաջ եկած են յատկութիւններ որոնք կ'իյնան յատուկ են: Սակայն երբեմն կ'ընայ այդ յատկութեանց վրայ աւելցնել այն յատկութիւններն մէկ քանի որոնք էրիկմարդուն յատուկ կ'երկին, — քաղցրութիւն, հաստատարութիւն, ձեռնարկէց ոգի, ձեռնարկութեանց մէջ յանդիմութիւն, վճռականութիւն, նոյն իսկ գործադրութեան դէմ: Այս նոր յատկութիւնները, թէպէտ իր սեղին օտար, սակայն անհաշտելի չեն միւսներուն հետ, եւ ընտանիքի լաւ մայր մը կ'ընայ միանգամայն կատարելաբանութիւն մը եւ ուժով հոգիի տէր կ'իյնան ըլլալ: Այդ կ'իյնայ համար, պիտի ըսեն թէ անուանական մը ունի, եւ լաւ զրուստիք մը պիտի ըլլայ ասիկա»:

«Բայց պէտք է ատկից եղբայրացիներէն էրիկմարդիկ իրենք զիրենք կ'ընեն գերազանց կը համարին: Զէ՛. ընդհանրապէս կ'իյնան հաստատուն թէ անիկա միւսներուն վրայ գերազանցութիւնը ունի որովհետեւ իր սեղին յատուկ յատկութեանց վրայ պիտի աւելցնէ ուրիշ առաքինութիւններ ալ որոնք ոչ թէ կը միտնան առաջիններուն, այլ կ'ուժովընեն եւ աւելի օգտակար կ'ընեն զանոնք»:

«Կ'իյնան կ'ընայ ձեռքը բերել էրիկմարդոց զլխաւոր յատկութիւնները: Բայց էրիկմարդիկ չեն կ'իյնան հանդիմականաց զլխաւոր յատկութիւններուն»:

«Էրիկմարդութիւն մը պէտք է: Ահաւասիկ փառաբանութիւն մը որ կը բաւէ կ'իյնան»:

«Յաճախ կ'ընեն թէ կ'իյնան ընդհանրապէս ոչ մէկ արուեստի մը սիրէ, ոչ մէկ կը հասկնայ, եւ ոչ եւ հանձար չունի: Բայց պէտք է աւելցնել թէ ինչ

մեծ բան որ կ'արտադրուի, անոր ազդեցութեամբն է: Ան է որ կը ներշնչէ, ամէն բանաստեղծութեան հոգին է ան: անոր մէջ կը հանգչին հանձարը բոլոր նաւորող երկնային սիրմբը»:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Շուէտ եւ Նորվեգիա, որոնք իրարու միացած են եւ մէկ պետութիւն կը կազմեն, անհամաձայնութեան մէջ են իրարու հետ բաւական ատենէ ի վեր: Վերջին օրերս հասած լուրերը վախ կուտային թէ խնդիրը զենքով լուծուի, բայց առայժմ այդ երկիրը անհետացած կ'երեւի: Նորվեգիա իր թէ՛ առեւտրական եւ թէ՛ քաղաքական շահերուն հակառակ կը գտնէ Շուէտի ուղղութիւնը, ուստի եւ կը պահանջէ որ ունենայ իր յատուկ հիւպատոսները օտար երկիրներու մէջ եւ անոնք պաշտպանեն Նորվեգիան շահերը: Այս խնդիրը հետզհետէ սաստկանալով մինչեւ աստիճան մը եւրոպական կարեւորութիւն ստացած է, ուստի համաօտարար ծանօթացնենք գործին ինչ ըլլալը:

Շուէտ ու Նորվեգիա միացան 80 տարի առաջ, պայմանաւ որ երկուքն ալ իրենց կատարեալ հաւատարմութիւնը պահեն: Երկուքն միայն մէկ թագաւոր պիտի ունենային, սահմանադրական դրութեամբ, սակայն զատ զատ ազգային ժողովով եւ զատ նախարարութիւններով: Երկու երկիրներն ալ իրենց ներքին գործերը իրարմէ անկախաբար պիտի տնօրինէին, բայց դիւանագիտական գործերու մէջ իրարմէ բաժնուած պիտի չլինային: Մէկտեղ պիտի տնօրինէին պատերազմի եւ խաղաղութեան խնդիրները, նիւակալցութիւնները, երկիրն պաշտպանութեան համար պէտք եղած միջոցները: Սակայն յետոյ այս համաձայնութեան պայմանը փոխուեցաւ: Նորվեգիոյ Ազգային ժողովը ընդունեց որ դիւանագիտական գործողութիւնները միայն Շուէտի ձեռքը մնան: Բայց 1833ին Շուէտ ընդունեց որ Նորվեգիա ինքն ալ մասնակցի արտաքին գործերու ուղղութեան, առանց սակայն իրեն հաւասար ըլլալու: Դործերուն վիճակը այսպէս շարունակեց մինչեւ 1883: այդ տարին Շուէտ-ցիները կացութիւնը փոփոխելու իր արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ խնդիրները պիտի վիճարկուին թագաւորին նախապահութեանը ներքեւ կազմուած յանձնաժողովի մը մէջ: այդ յանձնաժողովին անգամները պիտի ըլլան Շուէտի արտաքին գործերու նախա-

րարը եւ շուէտցի պետական երկու խորհրդական, ու Նորվեգիոյ կողմէն ալ նախարարապետը: Հաւասարութիւնը բոլորովին խանգարուած էր: ասիկէ սկսաւ մեծ անհամաձայնութիւնը:

Նորվեգիոյ արմատականները սկսած անխառնել որ իրենց երկիրը արտաքին յարաբերութեանց մէջ բոլորովին անկախ ըլլայ Շուէտէն: Նախ ուղեցին որ առանձին հիւպատոսական մարմին մը ունենան, եւ ետք ալ արտաքին գործերու զատ նախարար մը: Նորվեգիացիները իրենց այս պահանջումը կը հիմնէին իրենց վաճառականութեան կարեւորութեանը վրայ: Այնպէս ծաղկային վաճառականութեան մէջ Նորվեգիոյ առեւտրական նաւատորմը երրորդ տեղը կը բռնէ, հետեւաբար եւ Նորվեգիացիներն ալ կ'ուղեն որ իրենց նաւապետներն ու նաւատորմները երբ օտար նաւահանգիստ մը հասնին հոն գտնեն Նորվեգիացի հիւպատոսները: Միանգամայն այն հիւպատոսներուն վրայ կ'ընան կատարեալ վստահութիւն ունենալ որ օտար երկիրներու մէջ Նորվեգիոյ առեւտրական շահերու պաշտպանութեան համար զրկուած են:

Եւ հաճախ 1891ին արմատականները սկսած հիւպատոսական խնդրին համար կուտային Ազգային ժողովին արմատական մեծամասնութիւնը 1892ին ընդունեց ներքին գործերու նախարարին կողմէն առաջարկուած Նորվեգիան առանձին հիւպատոսական մարմին մը հաստատուելու օրինագիծը ժողովը 1893ին նորէն վաւերացուց այս օրինագիծը եւ որոշեց որ 1893 յունուար 1էն սկսեալ Շուէտ պիտի ունենայ հիւպատոսական առանձին մարմին մը: Բայց այս ամէնը պայմանաւ որ թագաւորը վաւերացնէ այս օրէնքը:

Անցած տարի աշնան Նորվեգիոյ մէջ երեւութականապէս ընդհանուր ընդհանրութեան կատարուեցան: արմատական կուսակցութիւնը մեծամասնութիւն ստացաւ, եւ այս տարի յունուարի 1ին Պ. Սթանիկ նախարարութիւնը հրաժարական տուաւ: Օպար թագաւորը անմիջապէս Գրիսթիանիա գնաց որպէս զի գործը կարգադրէ, բայց արմատական կուսակցութեան պետերը իրենց ծրագրէն բան մը զեղչել չուզեցին: Թագաւորը փրանական ծագում ունեցող պաշտօնեային մը, Պ. Միլլէի յանձնեց նոր նախարարութիւն մը կազմել ընթացիկ գործերը կարգադրելու համար: Պ. Միլլէի ծրագրին էր յետագայէլ հիւպատոսական խնդիրը եւ Նորվեգիոյ համար առանձին գործակ մը ունենալու հարցը, վստահ Նորվեգիացիները կ'ուղեն որ իրենց նաւերը ազատ

ԹԵՐԹՕՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի (25)

Ժ. Բ. ԲԱՏԷԼ

ԹԻԱՊԱՐՏԻՆ ԱՂԶԻԿԸ

ՄԱՍԻՆ Ա.

ՏՈՒԷ ՓՈՂՈՑԻ ՈՃԻՐԸ

Է

Ու հոն կ'ապրէ հանգարտ, խաղաղ, ամէն բանի համակերպած, Մամէի հետ, իր պատան: Մամէին հետ, որուն խելքը չէր հասած այս ամուսնութեան եւ որ ի դուր կը ջանար գուշակել ինչ որ ժամ չէր բացարձակ իրեն:

Ինչպէս որ ըսինք, Մամէ հաւատարիմ չունէ մըն, բայց այդ գեղջկուհին, որ քաղաքակրթութեան հետ չ'իյնան մէջ գտնուելով հանգրժան միշտ գեղջկուհի մնացեք էր, հեռուն չէր տեսնել եւ միտքը խիստ թանգը էր: Իր զգար որ ժամ թշուառ էր: Քրիստիանի մեկնելը իմացած ատեն սարսափեցաւ եւ երբ այս ամուսնութեան կատարուելը տեսաւ՝ անհուն սոսկում մը

զգաց, իրեն անհեթեթ երեւոյթ բոլոր այս բաներուն մէջ խորհրդաւոր ու անիծեալ տոսմի մը գոյութիւնը կը զգար եւ այդ անծանօթ տոսմը տարտամ ու անապաշտական վախ մը կը ներշնչէր իրեն:

Մամէ Պ. Տէրբօթը կ'ատէր: Անոր հետ բնաւ չէր խօսեր, հարցումներուն իսկ չէր պատասխանել: Կասթին այս խուլ ատեղութիւնը բանի տեղ չ'ընելով սկսել էր ամենեւին կարեւորութիւն չի տալ Մամէի, որ տանը մէջ կ'երթեւեկէր առանց ուղարկութիւն ընելու ու լինելներուն՝ բաց ի իր սիրական ժամէն:

Պատաւ սպասունքին իր տիրուհիին ննջասենեակին կից պղտիկ սենեակ մը, փոքր խուց մը կը պտակէր:

Բայց օր մը Մամէ հիւանդացաւ: Ծաղկախտէ բռնուած էր եւ չուզէր մնալ իր ամենամարիկի աղջկան քով՝ վախճալով որ ան ալ կը վարակուի:

Իր հրամանով զինքը վերը, ձեղնայարկը փոխարեցին եւ հոն տանը բժիշկը գարմանեց զինքը: Աստիճանը զերծ ժամ շարունակ դայանակին քով կ'երթար ու անոր վրայ կը հակէր՝ ի մեծ ցասումն Մամէի:

Բայց ժամ կ'ընէր անոր:

— Կը տեսնես որ շատ աւելի աղէկ կ'ըլլար եթէ քու փոքրիկ սենեակը կեանայիր, որով չէի ստիպուէր վեց յարկ վեր իյնել քովդ գալու համար:

Եւ պարտք, սիրտը շարժած, ձեռքերը միացնելով՝ շնորհ:

— Աստուած ինչո՞ւ քեզի պէս արարած մը երջանիկ չ'ըրաւ:

Վերապէս Մամէ սկսաւ ապաքինիլ, որով ժամ կըրցաւ քիչ մը հանգիստ:

Դիշեր մը խորունկ կը ջանար, թեթեւ ազմուկէ մը արթնցաւ:

Անձանօթ ձեռք մը ճնշում մը կը բռնեցնէր իր սենեակին դռան վրայ, որ երկու ամսուր ներքեւ գոցուած էր:

Անմիջապէս ելաւ նստաւ ու սրտատրոփ մտիկ ըրաւ:

Ճնշումը կը շարունակէր հետզհետէ աւելի ուժով, ծանր ծանր ու կանոնաւոր կերպով, վերջապէս այնքան սաստկացաւ որ, նիզերը գորգին վրայ ինչպէս:

Եւ Կասթին Տէրբօթ չիք չիտակ կը նոյնը սենեակը մտաւ:

Ժամ, առջի բերան, սաստիկ այլայլեցաւ, վախցաւ:

Բայց գիտէր որ քաջասիրտ աղջիկ մըն էր:

Հիմա աշխարհի վրայ ամէն բանէ աւելի իր պատուոյն նախանձանդիր էր եւ կը ջանար անաղարտ պահել զայն:

Դահլիճներու եւ այն աղնուական ընկերութեանց մէջ, ուր բարձրեւոր այնքան պղտոր են եւ ուր սիրաբանութիւնը անցուկ դրամ մը եղած է, որ բնաւ կարեւորութիւն չունի, ամենէն խոստապահանջ պատու աղջիկը, ամենէն բնական զիտ պատուը իսկ ամենամիտքը բամբակ մը չէին կրցած ընել իր վրայ:

Դիշեր մը գեղեցիկ էր, բայց իր գեղեցկութեանը չէր պարծենար: Իսկ լացի եւ ուսեալ էր, բայց այդ հազուադէպ ձիւղերը պատուը իսկ ամենամիտքը բամբակ մը չէին կրցած ընել իր վրայ:

Դիշեր մը գեղեցիկ էր, բայց իր գեղեցկութեանը չէր պարծենար: Իսկ լացի եւ ուսեալ էր, բայց այդ հազուադէպ ձիւղերը պատուը իսկ ամենամիտքը բամբակ մը չէին կրցած ընել իր վրայ:

Դիշեր մը գեղեցիկ էր, բայց իր գեղեցկութեանը չէր պարծենար: Իսկ լացի եւ ուսեալ էր, բայց այդ հազուադէպ ձիւղերը պատուը իսկ ամենամիտքը բամբակ մը չէին կրցած ընել իր վրայ:

Դիշեր մը գեղեցիկ էր, բայց իր գեղեցկութեանը չէր պարծենար: Իսկ լացի եւ ուսեալ էր, բայց այդ հազուադէպ ձիւղերը պատուը իսկ ամենամիտքը բամբակ մը չէին կրցած ընել իր վրայ:

Դիշեր մը գեղեցիկ էր, բայց իր գեղեցկութեանը չէր պարծենար: Իսկ լացի եւ ուսեալ էր, բայց այդ հազուադէպ ձիւղերը պատուը իսկ ամենամիտքը բամբակ մը չէին կրցած ընել իր վրայ:

Շուտ մը առաւ սենեակազգեստ մը որ իր մօտը՝ աթոռի մը վրայ կեցած էր հազաւ զայն ու անկողինէն վար ցնակեց:

Ու հոն ոտքի վրայ կեցաւ՝ կռուելու պատրաստ:

Կասթին Տէրբօթ բաւ մը չէր արտասանած:

Թշուառականը քանի մը չիլ զննելու տուած էր՝ ինքզինքին սիրտ ու համարձակութիւն տալու համար, վստահ զի իր անունը կրող այս կ'իյնան սոսկով վախ մը կը ներշնչէր իրեն:

Եւ այս անախճոյճ, կիսամթեր վիճակին մէջ պաշտելի կերպով գեղեցիկը գտնէր այս նորապի աղջիկը, որ ի կ'իյնէր եւ ուրու մատին ծայրն իսկ չէր համարձակ ընաւ

(Շարունակելի)

